

NEKATERI REZULTATI NOVEJŠIH RAZISKAV O MEŠČANSKIH KAPITALIH V ZGODNJEM KAPITALIZMU

SERGIJ VILFAN

Sodobna gospodarska zgodovina se čedalje bolj usmerja v ugotavljanje množinskih podatkov: Kolikor dopuščajo ohranjeni viri, skušamo sestavljati statistične pregleda in s pomočjo številke natančneje in nazorneje spoznati razmere v neki dobi, ki bi jih sicer spoznavali le po tedanjih približnih in večkrat nekemu namenu prikritih opisih. Tako nas v zgodovini denarja ne zanima samo numizmatično jedro (oblike kovancev ipd.), temveč tudi njihov medsebojni tečaj v dnevnem prometu in množine posameznih vrst kovancev, npr. avstrijskih, beneških, madžarskih itd., ki so bile v obtoku. Prav tako si gospodarska zgodovina postavlja vprašanje, kako so se gibale cene in mezde in v kakšnem razmerju so bile med seboj. Zanima jo razen tehnike tudi množina in rentabilnost produkcije. Kar zadeva trgovino, pa skuša ugotavljati množine blaga, ki so bile v prometu, posebej pa tudi trgovske zveze posameznih trgovcev, ne le s kom in kje so trgovali, temveč tudi kolikšen je bil njihov promet. Posebej se postavlja vprašanje, kako so nastajali trgovski kapitali, kako so jih nalagali in kako se je gibal njihova moč. V zvezi s tem se postavlja vprašanje, kakšen pomen je imel kredit v posameznih obdobjih.

Upravičeno pričakujemo, da bo razjasnitev teh in mnogih podobnih vprašanj, ki jih je treba kolikor mogoče reševati z obdelavo množinskih podatkov, torej s številkami, računi in tabelami, prispevala tudi k boljši razlagi mnogih pojavov slovenske družbene, politične in kulturne zgodovine. Potreba po ugotavljanju kvantitativnih podatkov se postavlja v vseh panogah gospodarske zgodovine, tudi v agrarni zgodovini, čeprav štejemo, da je ta izmed različnih gospodarskih panog pri nas razmeroma najbolj obdelana.¹ Še bolj pa se ta potreba pojavlja v zgodovini neagrarnih panog, in še posebej v zgodovini vseh gospodarskih pojavov, ki so v zvezi z menjavo blaga.

Objave Josipa Žontarja² zadevajo predvsem izvor, genealoške povezave in medsebojne trgovske zveze posameznih pomembnejših trgovcev, vsebujejo pa tudi posamezne kvantitativne podatke. Kar zadeva celotni trgovski promet slovenskih dežel s Primorjem, je obdelava mitninskih knjig (zlasti Ferdo Gestrin)³ že dala zanimive rezultate in pričakujemo še nadaljnjih objav te vrste.

V Mestnem arhivu Ljubljane so bila že pred leti opravljena obsežna dela s področja neagrarnih gospodarske zgodovine, zasnovane

predvsem kot monografske priprave za obsežnejšo zgodovino Ljubljane. Med drugim je ljubljansko trgovino v 16. in 17. stol. obdelal Vlado Valenčič.⁴ Objava teh monografij se je spotaknila ob pomanjkanju denarja in drugih ovirah, vendar bo verjetno kmalu mogoča. V tej zvezi so bile opravljene tudi obsežne raziskave o zgodovini mer, denarja, cen in mezd. Rezultati teh raziskav so objavljeni le v zelo majhnem delu. Največ je objavljenega o zgodovini ljubljanske mere (v zvezi z njo tudi o nekaterih drugih merah)⁵; o zgodovini denarja so objavljeni le fragmenti⁶ ali pa le splošni pregled,⁷ ki ga je treba še podrobneje izdelati in dokumentirati z viri. Od zgodovine cen je razen nekaj priložnostnih objav doslej v znanstveni obliki objavljen le izvleček z nekaj grafično prikazanimi rezultati.⁸

V splošnem je vsaj za dobo od 16. do 18. stoletja (ki je bila v slovenski gospodarski zgodovini dolgo precej šibko zastopana) tudi glede kvantitativnih raziskav o denarju, cenah in mezdah vsaj v pripravljalnih študijah napravljenega precej več, kot je že danes dostopno v tiskani obliki. Objavo kvantitativnih podatkov pa je v precejšnji meri zadrževalo dejstvo, da so bili rezultati potrebni deloma še preveritve, dopolnitve ali tehnične izpopolnitve. Tudi so se v teku dela izpopolnjevale metode in odkrivali vedno novi, dragoceni viri.

Pri dosedanjem delu se je pokazalo, da klasični način zgodovinskih raziskav — individualno delo posameznika — nikakor ne more biti več kos nekaterim nalogam, ki jih postavlja moderna gospodarska zgodovina s svojo usmeritvijo v kvantitativno ugotavljanje in analizo kolikor moč velikega števila povezanih podatkov. Tako usmerjeno delo zahteva koordiniranega dela, ki se more dovolj na široko in sistematično izvajati le tedaj, če ga med svoje delovne naloge prevzemajo zavodi ali celo skupine zavodov, ki imajo voljo, ljudi in druge možnosti za take raziskave.

Za neagrarnih panog, predvsem za trgovino in vse, kar je z njo v zvezi, se vsaj za prva stoletja novega veka take naloge postavljajo predvsem Mestnemu arhivu Ljubljane. Prvič hrani sam precejšnje množine gradiva, ki se ponuja za kvantitativno obravnavo, in drugič je Ljubljana dejansko bila v osrednji Sloveniji mesto, kjer so se stikale najbolj številne niti trgovine, tako slovenske kot tranzitne.

Že pred daljšim časom zastavljeno znanstveno delo Mestnega arhiva v Ljubljani na kvantitativnih raziskavah neagrarnih gospodarskih panog je naletelo od leta 1961 dalje na občutne ovire, saj redna zavodova sredstva niso zadoščala niti za temeljno zavodovo dejavnost. S tem, da je zavod leta 1965 prevzel pogodbene obveze do *Sklada Borisa Kidriča*, ki je zagotovil del potrebnih sredstev, je bilo cmogočeno ponovno smotrno delo na tem raziskovalnem področju.

Zastavljeno je bilo zdaj v dveh smereh:

1. V prvi vrsti je Mestni arhiv izvedel temeljito obdelavo dveh dragocenih virov iz prve polovice 16. stoletja: trgovske knjige, ki vsebuje računske podatke o likvidaciji zapuščine ljubljanskega trgovca *Žige Mospacherja* (umrlega aprila 1517)⁹ in fragmenta trgovskega žurnala ljubljanske trgovske družbe *Kisl-Weilhamer* (1535).¹⁰

Ker sta vira razmeroma zgodnja in tudi vsebinsko dovolj pomembna, bo treba slediti zgledu tujih gospodarskih zgodovinarjev, ki te vrste virov objavljajo.¹¹ Zato in da bi bila prava obdelava sploh mogoča, je bilo treba oba vira prepisati in prepisa opremiti za objavo. Glavni namen del pa ni bila le kritična objava tekstov samih, temveč njihova razlaga, povezava z drugimi viri in predvsem kvantitativna analiza. Navajamo samo nekaj glavnih rezultatov:

Doslej so bile denarne razmere okrog velikega slovenskega kmečkega punta 1515 znane le po približnih opisih, ki so kazali na neko nestabilnost tečaja nekaterih kovancev in starega domačega računskega sistema do avstrijskega računskega sistema.¹² Mospacherjeva knjiga nadrobno osvetljuje te tečaje in njihovo nestalnost, ki je očitno povzročala težave samim verziranim trgovcem. V bistvu gre za naslednje: v zahodni in osrednji Sloveniji se je uveljavil kot temeljna računska enota (beneški) sold, ki ga naša literatura napačno imenuje šiling in ga tudi napačno zamenjuje z avstrijskim šilingom, ki je bil precej več vreden. Ta sold pa je po specifičnem slovenskem računskem sistemu štel le za 2 (črna) denariča. Ko se je v desetletjih 16. stol. skušal uveljaviti avstrijski računski sistem, je bilo te solde in denariče težko spraviti v pravilno okroglo razmerje do avstrijskih kovancev, zlasti do krajcarja in njegove četrtine: belega denariča. Tako prevladuje razmerje 7 črnih den. = 8 belih, pogosto pa je hkrati tudi razmerje 5 črnih denaričev = 6 belih denaričev; druga razmerja so redka ali dvcmiljiva. Če primerjamo ta razmerja z množino srebra, ki sta jo tedaj vsebovala oziroma predstavljala avstrijski krajcar in beneški sold (oziroma beli in črni denarič), se nam pokaže, da so le približno ustrezala

tej množini. Ker sta si bili množini srebra, zastopani po krajcarju in soldu, v zelo neokroglem razmerju, so morala zaokroženja pri določitvi tečajev bolj ali manj odstopati od dejanskega razmerja vrednosti. Da so take negotovosti v obračunskih vrednostih kovancev dajale priložnost za vse vrste zlorab in ustvarjale nejevoljo tudi pri valorizaciji kmečkih denarnih bremen, postane zdaj s številkami otipljivo. Tudi sicer se pokaže, kako se je v prvi polovici 16. stoletja razvijal slovenski računski sistem, ki je nazadnje privedel do nastanka »kranjske veljave«.

Prvi vir zadeva z večino svojih vpisov le leto 1517, drugi pa sploh samo leto 1535. Zato iz njiju ne moremo sestavljati krivulje cen; kljub temu sta vira pomembna tudi za zgodovino cen. Ker nam za osrednjo Slovenijo v prvi polovici 16. stoletja primanjkuje sklenjenih podatkov o cenah, nam fragmentarni podatki obeh virov dajejo vsaj za dva krajša časovna izseka zelo zanesljivo in izčrpno dokumentirano jedro, ob katerem bo moč pri nadaljnjih delih razvrščati (in po potrebi preverjati) druge fragmentarne podatke. Toda za tiste vrste blaga, ki so omenjene v obeh virih, je vendarle razviden tudi razvoj, čeprav ne v obliki sklenjene črte. Pri galunu in suknu nam grafikon pokaže, da se je cena med leti 1517 in 1535 le neznatno dvignila, da se torej prava »revolucija cen«, značilni gospodarski pojav, ki nastopa proti sredi 16. stol., še ni začela. Manj moremo sklepati iz neznatnega padca, ki ga opazamo pri ceni kocev, ker gre tu lahko za razločke v velikosti in vrsti. Predvsem pa nam podatki o cenah zelo nazorno pokažejo njihovo strukturo v določenem času, zlasti okrog leta 1517; na primer: 1 kg ovsa = 0,24 do 0,27 grama srebra; 1 kg smokey okrog 1,30 grama srebra, 1 kg olja okrog 2,80 grama srebra; 1 kg popra 35,55 do 41,23 grama srebra, 1 liter vina okrog 70 gramov srebra, 1 meter navadnega sukna 41 do 47 gramov srebra. (Srebro navajamo le kot najpreprostejši skupni imenovalec.) V tej, samo primeroma navedeni strukturi cen, se zrcali vsa gospodarska struktura naših krajev v tisti dobi, od stopnje razvoja produkcijskih sredstev do transportnih razmer itd.

Zelo zanimiva je tudi sestava Mospacherjevih upnikov in dolžnikov po stanju okrog aprila 1517, ki je bila izluščena iz posameznih kontov računske knjige in o kateri so podatki tako izčrpni, da je bilo mogoče sestaviti zemljevid. Medtem ko se dolžniki zelo izrazito koncentrirajo v sami Ljubljani (več ko polovica odpade tu na deželnoknežje organe), drugod pa gre večidel za nizke zneske, so upniki raztreseni po drugih mestih in krajih Slovenije in zunaj nje v Nürnbergu in v

Salzburgu. Čeprav je očitno, da je bila slovenska trgovina s Primorjem živahna (denarne razmere!), pa tega iz samih podatkov o upnikih in dolžnikih ne bi mogli izvajati. Morda je bil Mospacher spričo svojega severnjaškega izvora bolj usmerjen proti severu, bolj verjetno pa je bil prav v teh letih kreditni — čeprav ne ves trgovski — promet z Benečijo spričo beneških vojn nasploh oslavljen.

Celotna raziskava, ki je bila opravljena na obeh računskih knjigah in ki vsebuje še več drugih podatkov, se pripravlja za tisk.

2. Druga smer raziskav zadeva precej obsežnejšo skupino virov, namreč popise premoženj, ki so nastala v trgovskem, obrtnem ali kreditnem poslovanju. Kot popisi premoženj so nam iz 16. in 17. stol. ohranjeni zlasti oporoke in zapuščinski inventarji (Arhiv Slovenije) in prigrisatve upnikov v konkurzih, dražbah in zapuščinskih postopkih, vpisane v zapisnikih ljubljanskega mestnega sveta (Mestni arhiv Ljubljane). Ti viri so primerni za gospodarsko zgodovinsko raziskavo, ker vsebujejo bogate kvantitativne podatke in ker gre za dovolj obsežne serije, od katerih moremo pričakovati povezane rezultate. Gre za vire, ki vsak posebej dajejo razmeroma zakroženo podobo o nekem premoženju in o tem, kako je nastalo, kako je bilo naloženo itd. Vsak vir je moč najprej obdelati kot samostojno enoto, tako da je mogoče sodelovanje večjega števila sodelavcev, ne da bi se njihovo delo križalo.

Večje število takih virov, ki so si blizu po času nastanka, bo ob združitvi podatkov lahko dajalo kvantitativen vpogled v gospodarski položaj tistega časa sploh.

Zamisel te vrste obdelave je pri nas nova, ne poznamo pa tudi nobenega tujega dela, ki bi se bilo lotilo vprašanja meščanskih kapitalov s te plati. Zato je bilo treba načrt izvajati iz samih začetkov. Potem ko je nekaj sondiranj virov upravičilo upanje, da bi po tej poti mogli priti do zadovoljivih rezultatov, so bili sistematično popisani vsi viri in napravljeni nekateri poskusi.

V drugi fazi del je bilo za vzorec prepisanih enajst virov, nato je bilo treba najti način za enotno obdelavo. Ti viri seveda niso bili sestavljeni z namenom, da bi kakor koli dajali statistične podatke. V vsakem izmed njih so navedeni le taki podatki, ki so se sestavljavcu dokumenta zdeli potrebni za njegov namen. Ali jih bo vendarle moč obdelati tako, da bo prišlo do neke vsebinske povezave in računske primerjave? Na podlagi izbranih 11 vzorcev se je po različnih poskusih posrečilo sestaviti šifrant po posebni decimalni klasifikaciji, po katerem moremo vse podatke iz virov razporediti na enoten način.

Najpogosteje se pojavljata dve vrsti postavk: dolgovi iz ženitnega pisma in volila. Toda že ti dve postavki sta zelo zgovorni: obe sta namreč že sami po sebi zelo nazorno merilo za velikost premoženja. Večkrat je zelo zgovorna postavka popis gotovine, ki je dragocen vir o tem, kakšni kovanci so bili v obtoku in kakšen tečaj so imeli. Prav tako bo zanimivo primerjati podatke o zalogah blaga, ki že na prvi pogled pokažejo, s čim se je neki trgovec najbolj ukvarjal. Najbolj poučni pa so tudi tu podatki o upnikih in dolžnikih oziroma o enih ali drugih. Čeprav gre le za situacijo v določenem trenutku, so iz takih podatkov vendarle takoj razvidne vsaj nekatere poslovne zveze, ki jih sicer ne bi nikdar konkretno spoznali. Značilno je npr., kako se ne le pri Mospacherju (1517), temveč tudi v dveh poznejših zapuščinah (1551, 1571) pojavlja med upniki rodbina Alt iz Salzburga.

Iz obsežnega gradiva, ki ga daje obdelanih enajst vzorcev, navajamo le za primer nekaj najsplošnejših ugotovitev.

Baltazar Rudolf (1544),¹³ ki je trgoval predvsem s kožami, je kljub svojemu nemškemu imenu imel poslovne stike predvsem z Italijo. Bil je s tretjinskim deležem udeležen v trgovski družbi z nekim Regalom, verjetno Tržačanom. Kot upnik je imel vsaj 3677; 42 gld., dolžan pa je bil okrog 1000 gld.

Zapuščina *Jurija Pristava* (1551),¹⁴ ki je bila povezana predvsem z Višnjo goro, je imela dolgovi vsaj za 4324; 37; 7/12 gld., toda ni kazno, da bi bila pasivna. — V tem času so skoraj vse postavke označene v računskih dukatih po 80 krajc., ne v goldinarjih po 60 krajc.

Krištof Prunner (1563)¹⁵ je bil soliden steklarski mojster, ki je svoje likvidno premoženje ocenil vsaj na 8771 gld. V svoji oporoki nam daje dobro podobo o svojem poslovanju. Delal je prav malo na kredit, zato pa je nalagal kapital v kovance (predvsem zlatnike), za katere nam zapuščinski inventar daje lepe podatke o njihovem tečaju. Pomen te oporoke in inventarja pa sega še mnogo dlje: Prunner, po rodu verjetno Nemec, zakupnik steklarne, ki je bila last protestanta Kisla, se je vživel v slovensko okolje (ena hči se je imenovala Margaretica), je imel zanimivo zbirko knjig (14 knjig, med njimi Spangenbergovo Postilo, rimski breviri in vrsto latinskih klasikov) in ozke stike s Primožem Trubarjem, katerega je postavil za izvršitelja oporoke in kateremu je narekoval tudi postavke k svoji prvotni lastnoročni oporoki. Očitno prepričan protestant. — V oporoki je določil: Če bi se njegov denar nekje naložil, naj se zaupa le zanesljivim ljudem in naj obresti ne bodo višje od 5 %. S tem se ujema,

da je on sam imel očitno le zelo malo kreditnega poslovanja in da je svoje — nikakor ne skromno — premoženje zbiral največ v zlatnikih. Ali ni morda v tej očitni — morda celo puritanski — nenaklonjenosti do rizika in do profita iz kreditnega poslovanja nakazana neka gospodarska slabost protestantskih kapitalistov na Slovenskem? Iz enega samega primera je za zdaj težko izvajati splošne sklepe, toda postavlja se vsaj vprašanje, ali ne tliči za vsem tem tudi neka ekonomska »teorija« in kakšno je bilo npr. Trubarjevo gledanje na obresti, kredit itd. Po tej poti bi morda prišli do jedra gospodarskim aspektom slovenskega protestantizma. In če primerjamo to previdnost pri nalaganju denarja s širokopoteznostjo Adama Moškona (gl. spodaj) petdeset let pozneje, si postavimo vprašanje, ali nista priliv in kreditna gibčnost italijanskega kapitala olajšala protireformacije. Tako nam na videz droben primer odpira vrsto novih pogledov in delovnih hipotez.

Jurij Tiffer (1571)¹⁶ je imel za 842; 45; 1 gld. poslovnih dolgov, skupaj z obveznostmi do družinskih članov pa vsaj 1266; 20; — gld. Ker je imel srebrnino zastavljeno v Salzburgu, je upravičena domneva, da pri svojem kupčevanju ni imel preveč sreče.

Franc Frankovič (1575),¹⁷ ki je kupčeval predvsem z žvino, je imel vrsto drobnih upnikov. V splošnem je videti meščan s poprečnim premoženjem.

Boštjan Friedrich (1605)¹⁸ je imel vrsto precej visokih dolgov, ki kažejo na kupčevanje s češkim suknom, toda tudi na stike z Benetkami. Očitno gre za precej pomembnega trgovca s široko razpredenim poslovnim omrežjem, ki ga kaže še podrobneje obravnavati.

Adam Moškon (1616)¹⁹ nastopa v vrsti 11 vzorcev kot prvi veliki kapitalist, ki se je vsaj nazadnje ukvarjal samo s kreditnimi posli. Njegove terjatve so znašale skupaj vsaj 112.000 gld., kar je bila v tistih časih ogromna vsota. Med dolžniki so bili deželni knez, deželni stanov in številni ugledni kranjski plemiči. Svoje terjatve je imel Moškon zavarovane na velikih gospodstvih, kjer je bil torej kot zastavni imetnik zemljiški gospod. Od Auersperga je imel v zastavi srebrnino (okrog 30 kg), ki jo je štel za zapadlo. V primeri s terjatvami je bilo njegovo gotovinsko premoženje (okrog 2000 gld.) razmeroma majhno, čeprav je tudi že samo predstavljalo precejšnjo vrednost.

Gianmaria Bosio (1641),²⁰ ki je prihajal iz Gandina v Italiji, a se je udomačil v Ljubljani, je tako na široko razpolagal z raznimi volili, da je njegovo premoženje moralo znašati vsaj kakih 70.000 gld., pri čemer pa je kazno, da je bilo odprtih računov, tako terja-

tev kot dolgov, le malo. Njegove terjatve v denarju so znašale kakih 6.000 gld., razen tega pa je imel še zahtevke na plačilo raznih vrst blaga. Iz teh vidimo, da je trgoval z železom, bakrom in voskom. Trgovske stike je imel predvsem z Italijo.

Hrovat (1662),²¹ čigar ime ni natančneje navedeno, je imel po podatkih ediktne razprave vsaj kakih 10.000 gld. dolgov. Del izmed njih je izviral iz obračunov (oziroma je bil ugotovljen z obračuni) na letnih sejmih v Gradcu. Poslovne stike je imel z ljudmi, ki so imeli slovenska, nemška in italijanska imena. Posebej je dolgoval precej visoke vsote svoji ženi Eleonori.

Francoz Hadrijan Blanchard (1679)²² se označuje kot trgovec in meničar. Ukvarjal se je torej v precejšnji meri tudi s kreditnimi posli. Dejansko najdemo v njegovem zapuščin-skem inventarju precej obsežno naštetje raznih dolžnikov za manjše in večje vsote, in to s slovenskimi, italijanskimi in nemškimi imeni. Največji dolžnik je bil Carlo Ricardi (za 1829; 40; — gld.). Imel pa je tudi nekaj upnikov. V splošnem je videti, da je bila Ljubljana v tem času zelo živahen center kreditnega poslovanja.

Jakob Schellenburg (1715),²³ doma z južne Tirolske, je bil nedvomno eden največjih denarnih magnatov v starejši ljubljanski zgodovini. Samo pri deželnih stanovih je imel naloženih približno 210.000 gld. Zato je bil lahko tudi zelo darežljiv z raznimi volili, vendar ne toliko v prid sorodnikom kot raznim cerkvam.

Podrobnejša analiza virov, iz katerih je tu navedenih le nekoliko opazovanj, omogoča tudi vrsto nadaljnjih gospodarskozgodovinskih sklepov, ki pa bodo prišli do prave veljave šele tedaj, ko bo obdelana bolj strnjena serija virov te vrste. Tedaj bodo tudi mogoči marsikateri računi, sestava tabel in primerjalnih grafičnih ponazoritev.

OPOMBE

1. Tabelarični podatki iz urbarjev (zlasti kmečkih bremen) še zdaleč ne dajejo vpogleda v dejansko produktivnost agrarnega dela, ki nas v prvi vrsti zanima. V raziskavi te produktivnosti smo posebej za dobo do 18. stol. močno zaostali. — 2. Zlasti J. Žontar, Villach und der Südosten, v 900 Jahre Villach, Villach, 1960, str. 459—522; isti, Villach — Nürnberg und der Südosten, Jahrbuch des Museums der Stadt Villach I, str. 89—100. — 3. F. Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja, Ljubljana 1965; prim. isti, pod enakim naslovom (povzetek), Kronika, XI 1963, str. 73—85; J. Žontar, Drobec registra ljubljanskega nakladniškega urada iz leta 1544, Kronika XVI/1968, str. 32—44. — 4. Srednjeveško

obrt je obdelal Božo Otorepec, Obrt od 16.—18. stoletja, Ivan Slokar itd. — 5. S. Vilfan, Zgodovina mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero, Zgodovinski časopis VIII/1954, str. 27—86. — 6. Npr. J. Polec, Svobodniki na Kranjskem, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XVII/1936, str. 125—128; S. Vilfan, Zgodovina neposrednih davkov in arestnega postopka v srednjeveški Ljubljani, Zgodovinski časopis VI—VII/1952—53, str. 417—442, posebej str. 428. — 7. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, str. 143—146, 307—309; isti, Rechtsgeschichte der Slowenen, Graz 1968, str. 100—101, 185—186. — 8. Po podatkih, ki sem jih dal na voljo, objavil S. Hoszowski, L'Europe centrale devant la révolution des prix, Annales 16/1961, str. 441—456, zlasti ob str. 444; isti, Rewolucia cen w środkowej Europie w XVI in XVII, w., Kwartalnik historyczny 68/1961, str. 297—314; zlasti str. 312. Le zelo bežen prikaz nekaterih zanimivosti: S. Vilfan, O cenah in življenjski ravni v stari Ljubljani, Slovenski

Poročevalec 1. I. 1954, str. 5. — 9. Mestni arhiv v Ljubljani (MALj), Cod XXIII/48. — 10. MALj, začasna signatura Mac V/1. — 11. Npr. J. Heers, Le livre de Comptes de Giovanni Piccamiglio, homme d'affaires Génois 1456—1459, Paris 1959; F. Tremel, Das Handelsbuch des Judenburger Kaufmannes Clemens Körber 1526 bis 1548, Graz 1960; O. Pickl, Das älteste Geschäftsbuch Österreichs, Die Gewölberegister der Wiener Neustädter Firma Alexius Franck (1516-ex. 1538) ... Graz 1966. — 12. S. Vilfan, Zgodovina neposrednih davkov (o. c. v op. 5), str. 428. — 13. Arhiv Slovenije (AS), Testamenta I, črka R, št. 3. — 14. MALj, Cod I/8, fol. 19 sl. — 15. AS, Testamenta I, črka P, št. 7. — 16. MALj, Cod I/10, fol. 133 sl. — 17. MALj, Cod I/12, fol. 30' sl. in 76' sl. — 18. MALj, Cod I/19, fol. 45 sl. — 19. AS, Zapuščinski inventarji, črka M, XXXI, št. 7. — 20. AS, Testamenta I, črka B, št. 6. — 21. MALj, Cod I/32, fol. 24'—29. — 22. AS, Zapuščinski inventarji, črka B, V, št. 22. — 23. AS, Testamenta II, črka S, št. 55.

